

A „Damaszkuszi szoba” 4. számú városképes falának restaurálása

Restaurátori dokumentáció

Összeállította: Nagy Sándorné Fodor Mária

Okl. fa-bútorrestaurátor művész

Restaurátorkamarai száma: T4-243

Okl. száma: III-8007/06

Kovács Petronella

Okl. fa-bútorrestaurátor művész

Restaurátorkamarai száma: T-4-207

Oklevél sz.: III-8005/07

Az Antwerpenben kiállított ún. „Damaszkuszi szobát” 1885-ben vásárolta meg az Iparművészeti Múzeum. A két helyiségből álló fogadószoba gazdagon festett faburkolatait és mennyezeteit három alkalommal állították ki Magyarországon, majd 1962 óta elemeire bontva a múzeum különböző raktáraiban tárolták. 2008-ban a Magyar Képzőművészeti Egyetem iparművészeti restaurátor szakirány fa-bútor specializáció keretében diplomamunkaként restaurálásra került a falburkolat egy eleme (restaurátor: Bodó Attila, témavezető: Kovács Petronella).

2009-ben elvégeztük a „Damaszkuszi szoba” burkolatát képező elemek összeválogatását, számbavételét és állapotfelmérését. A felmérés során a nagyobb egységeket az elemek hátoldalán található számozás, valamint a festett motívumok, csapolások és szögnyomok alapján ideiglenes összeállítottuk. Megállapítottuk, hogy a műtárgy-együttes egy kb. 5,4x 3,9 m-es téglalap alaprajzú kb. 3,5-4 m magas helyiség díszítő faburkolata, négy falborításból, két konzolból, két konzoltartóból, két kis oszlopból, két mennyezeti egységből áll. A termet a két fali konzol egy kisebb és egy nagyobb egységre osztja, melyek külön-külön mennyezettel rendelkeznek.

2010-ben - a Nemzeti Kulturális Alap Múzeumi Kollégiuma pályázatán elnyert támogatásból - a szoba 4. számú városképes falának restaurálásával folytattuk a munkát.

A restaurálást előkészítendő anyagvizsgálatokra került sor, valamint Kovács Petronella történeti és technika történeti kutatást végzett. Az eredményeket a londoni székhelyű The International Institute for Conservation of Historic and Artistic Works Isztambulban, Conservation and the Eastern Mediterranean címmel megrendezésre került konferenciáján poszteren bemutattuk. (ld. Petronella Kovács Mravik: A little known Damascus room in the Museum of Applied Arts, Budapest. In: Conservation and the Eastern Mediterranean. Contribution to the Istanbul Congress 20-24 September 2010. IIC London, 2010. p. 281.)

A konferencián sikerült felvenni a kapcsolatot a New Yorki Metropolitan Museum damaszkuszi szobájával foglalkozó csoport tagjaival, valamint Anke Scharach-hal, a drezdai Völkerkunde Museumban őrzött damaszkuszi szoba restaurátorával, aki 12 éve kutatja e tárgycsoportot, beleértve a ma még Damaszkuszban fellelhető hasonló falburkolatokat.

A személyes kapcsolatoknak köszönhetően Kovács Petronella 2010. decemberében tanulmányozhatta a Pergamon Museumban kiállított ún. Aleppói szobát, a drezdai múzeumban, valamint egy potsdami magángyűjteményben lévő damaszkuszi szobákat. Ez utóbbi két berendezés (a drezdai: 1810-1812, a potsdami: 1830-as évek) áll időben legközelebb az Iparművészeti Múzeumban lévőhöz (1802-1803).

A LITTLE KNOWN DAMASCUS ROOM IN THE MUSEUM OF APPLIED ARTS, BUDAPEST

Petronella Kovács Mravik, Hungary

The Museum of Applied Arts (MAA) in Budapest, founded in 1872, was the third European museum established to collect applied arts objects from different nations. At that time, collectors focused their interest on the handicraft of the fabulous Orient. Most objects from this part of the world are now preserved in collections were bought at the end of the nineteenth century, including the so-called 'Damascus room' that was purchased by the MAA at the Antwerp International Exhibition in 1885.

This richly painted wooden interior of a residential house were made in Turkish Rococo style in 1217 (c. 1802-1803) according to an Arabic inscription above the windows and doors. After purchase the room was displayed first in Budapest, then in the 1955 exhibition *Applied Arts of the Near and Middle East* at the MAA and finally in the Eger Castle Museum until 1962. Since then, it remained hidden for a long time in the absence of a suitable exhibition space.

In 2008, the MAA started a project to investigate of the manufacturing technique of this rare Ottoman interior, as well as possibilities for its restoration. The project began with a survey of its elements, during which both the wall coverings and the ceilings were assembled temporarily from more than 100 pieces, assisted by Antwerp vendor's numbering on the reverse of the planks, painted motifs, joints and nail-marks. It was established that nearly all of the panels were present, even though the room had been assembled and disassembled on several occasions and had spent a lot of time in adverse circumstances. According to measurements of the elements, the room was rectangular, measuring about 5.5 x 4 m. A beam and two consoles divide the room for into two unequal parts. The smaller part served as vestibule, its wooden elements are decorated with floral motifs while the panels of the main room are decorated with urban scenes. On both types of element, there are relief motifs modelled in plaster as well as flat, painted surfaces. The vestibule and the main room each has its own ceiling decorated with adhered carvings and mirror fragments. The walls are divided with wooden lattice windows, shelved niches and integrated cabinets. In the vestibule, there are two entrance doors and a niche with adhered carvings.

Many of the wooden elements had been broken, the paint and the ground layers were flaking and lost paint layers had been retouched. The restoration paint covered the original in many areas.

Microscopic identification showed that the wooden panels are made of poplar. The painting technique was investigated in normal and polarized light and in UV, on microscopic cross-sections taken from several areas of the object. On the relief parts a tin (or, on the doors brass) foil was put onto the plaster ground and then painted. The material of the metal sheets was identified with energy dispersive X-ray spectroscopy (EDX). Fourier transform infrared spectroscopy (FTIR) was used to identify the binding media. Plaster mixed with glue was used for the ground layer both for the flat and for the relief surfaces. The binding medium of the paint layers is glue and some resin. During the most recent restoration campaign, the whole surface was covered with a varnish containing colophony, also identified by FTIR.

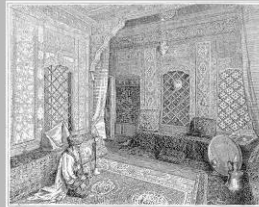
To develop the restoration technique for the interior one panel was restored as a diploma work at the Hungarian University of Fine Arts (HUFA) in 2008 (Restorer Attila Bodó, supervisor Petronella Kovács Mravik).

Surface dirt was removed with distilled water, the colophony varnish with ethyl acetate (ethyl ethanoate) and the restoration paint layer with an aqueous non-ionic surfactant solution. A mixture of bone and skin glue was used to repair the broken wooden parts but in some cases, a polyvinyl acetate adhesive had to be used. Fish glue was used to consolidate the flaking paint layer. To complete the lost ground layers plaster of Paris mixed with animal glue was applied in different thickness. Retouching was carried out using watercolours on the flat surfaces and pigments mixed with lacquer (a mixture of 120 g shellac, 20 g sandarac, 10 g mastic) on the metal foils. Finally, the painted surfaces were given a protective layer of Paraloid B-67 in white spirit.

The project continued in 2009 (in co-operation with wood and furniture restorer Mária Fodor) of the elements from one of the four walls, using the same techniques.

2010 Istanbul Congress
Conservation and the
Eastern Mediterranean

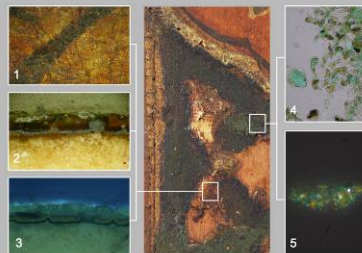
The Damascus room
of the Museum of Applied Arts (Drawing: 1885)

The painted wooden panels of the room in the
depot of MAA, 2008

Damages of the painted panels: flaking and lost paint layers
discolored and destroyed red and green luster, overvarnished surface

Microscopic investigation of golden and green areas
1. Microscopic photo of the golden area
2. Microscopic cross section of the golden layers:
ground layer, tin foil, golden luster, overvarnishing
3. UV photo of the microscopic cross section above
4. Microscopic photo of the original green luster (verdigris)
5. Microscopic photo of the pigments of the green restoration paint

Investigation of the formerly restored blue areas
1. Microscopic cross section of the blue paint layer:
ground layer, tin foil, blue luster (smalte), blue overpaint, varnish layer
2. UV photo of the microscopic cross section above

Completion of the ground layer Detail of the painted surface after retouching

One of the panels
before conservation

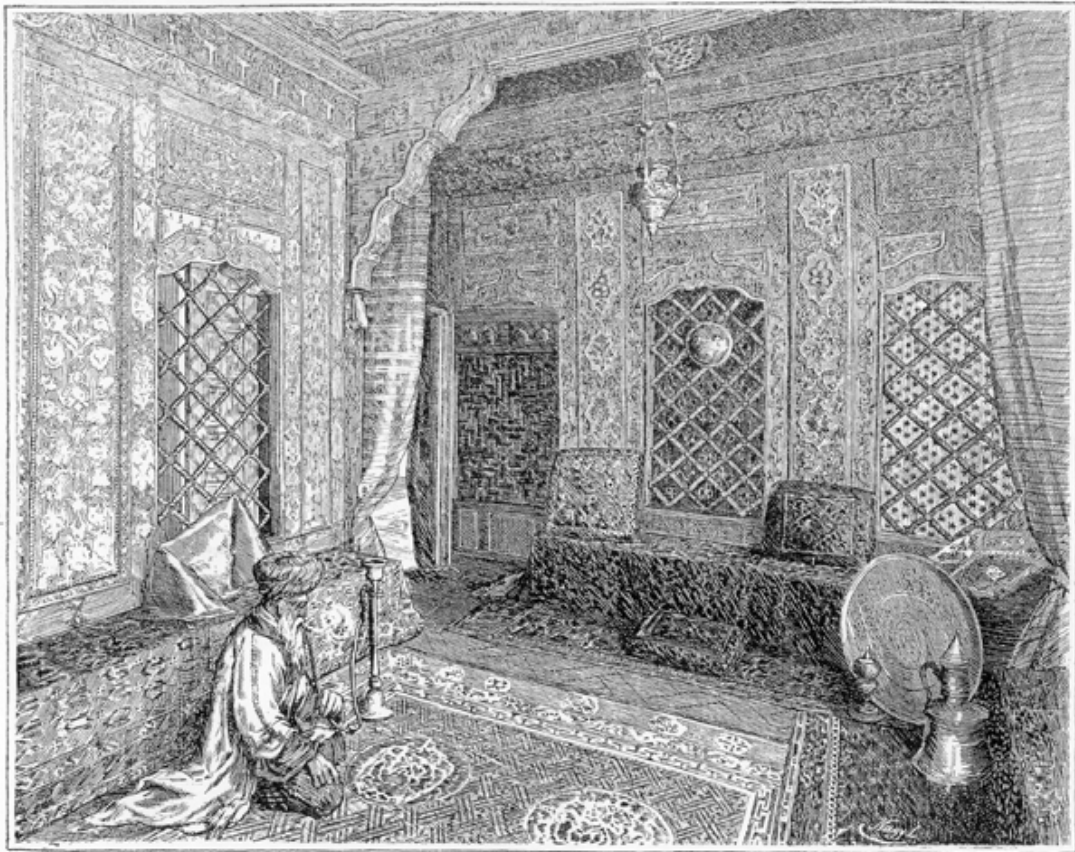
UV photo of the panel above
during the cleaning process
right side: after removing
the surface dirt,
left side: after removing
the overvarnishing

Another panel of the same wall
after conservation

Dr. Petronella Kovács Mravik (kovacs.petronella@gmail.com)
Head of the Department of Conservation Training and Research of the
Hungarian National Museum and head of the Object Conservation Faculty, HUFA

Az arab szoba belseje

(Boncz Ödön: Az Iparművészeti Múzeum arab szobája. Művészi Ipar, 1885/86.I. évf.)

A 4. számú városképes fal elemeinek összeválogatása a restauráláshoz

Készítéstechnikai megfigyelések és anyagvizsgálati eredmények, állapotfelmérés

Az Iparművészeti Múzeumban őrzött damaszkuszi szoba fa burkolóelemei nyárfából készültek asztalos technikával. Egyszerű lapolásokkal és szögekkel illeszkednek egymáshoz. A deszkák közötti réseket – több más berendezéshez hasonlóan - papírral illetve szövettel töltötték ki. A hátoldal kevésbé kidolgozott, míg a festett felületeknél a fát először alapozták, majd a domború mintákat ún. „ajami” technikával, enyves gipszből fapálca segítségével alakították ki. Anke Scharrach kutatása szerint a minták helyét sablon és szénpor segítségével jelölték. Erre utaló nyomokat a budapesti szoba eddig restaurált darabjain nem sikerült felfedezni, azonban ezeken a keretelő mintázat előre bekarcolt jelei látszanak. Az ajami motívumokat olajos-gyantás kötőanyaggal vonták be, majd közvetlenül erre ón, egyes helyeken - pl. a feliratoknál – pedig rézlemezt vittek fel.

A fémlamezzel borított területeket különböző színű – sárga, narancssárga, zöld, vörös illetve kék lüszterrel látták el. A különböző színű lüszterek szélét, illetve az ajami technikával felhordott részeket fekete vonalakkal díszítették.

Zöld, vörös, sárga és narancssárga és kék lüszterezett területek (restaurálás előtti állapot)

Zöld és sárga lüsztert határoló fekete vonal

Sárga és narancssárga lüsztert határoló vonal

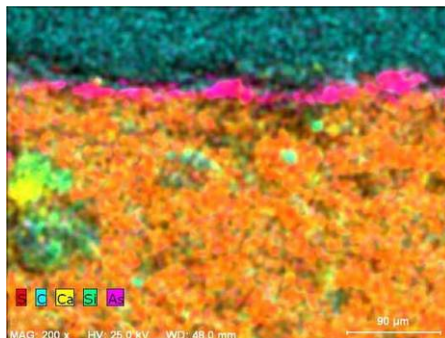

A virágcsokrokat és városképeket ábrázoló kartusokban nem alkalmaztak domború technikát, az alapozásra különböző színű ásványi illetve szerves pigmentekkel festették fel a motívumokat. A mezőket ajami technikával készült, ónlemezzel és sárga lüssterrel díszített kerettel vették körül, amit mindkét oldalról fekete vonallal kereteztek. A leggyakrabban alkalmazott színek: fehér, rózsaszín, piros, vörös, zöld, fekete. Egyes pigmenteknél fehérjét, másoknál, pl. a lüssterfestéseknél – a kék smalte rétegeket kivéve – olajos, gyantás kötőanyagot használtak. A kötőanyagok pontosabb meghatározása nem volt lehetséges, azonban a kutatás során körvonalazódott egy német-magyar együttműködési program, mely az anyagvizsgálatok területén új eredményekkel szolgálhat.

Az NKA pályázat keretében restaurált 4. számú városképes fal egyes elemeit először auripigment tartalmú réteggel vonták be, mely arzén tartalma miatt egyben szolgálhatott a farovarkártevőkkel szembeni védelmére és alapszínként egyaránt.

Auripigment (sárga) réteggel ellátott elem (tisztítás közben)

Arzéntartalom (As) kimutatása, röntgentérkép

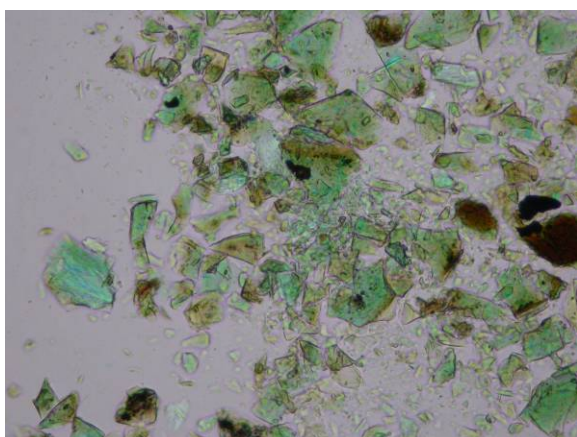
A 4. számú városképes fal elemeit, mint ahogy a berendezés többi darabját is - valószínűleg a kiállítások kapcsán - többször javították. A hiányzó festékréteget pótolták, de oly módon, hogy az eredeti rétegekre is ráfestettek. Az elemeket vastagon átlakkozták. Egyes deszkák széléit fával kiegészítették és rekonstrukciós festéssel látták el, aminek színével a már besötétedett felületekhez igazodtak.

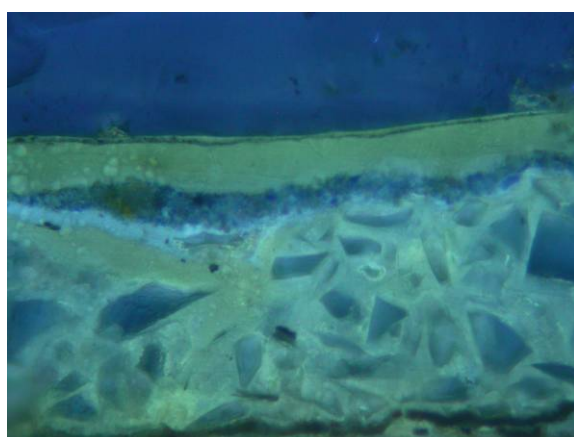
Zöld, sárga és narancssárga lüsztér átfestésekkel

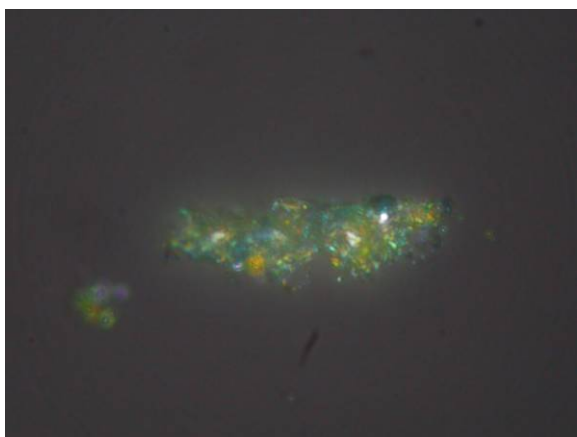
Kék, sárga és narancssárga lüsztér átfestésekkel

Zöld lüsztér – szerves zöld pigment (réz-rezinát)

Az átfestett és átlakkozott kék lüsztérből vett minta mikroszkopos keresztmetszet csiszolata. UV felvétel

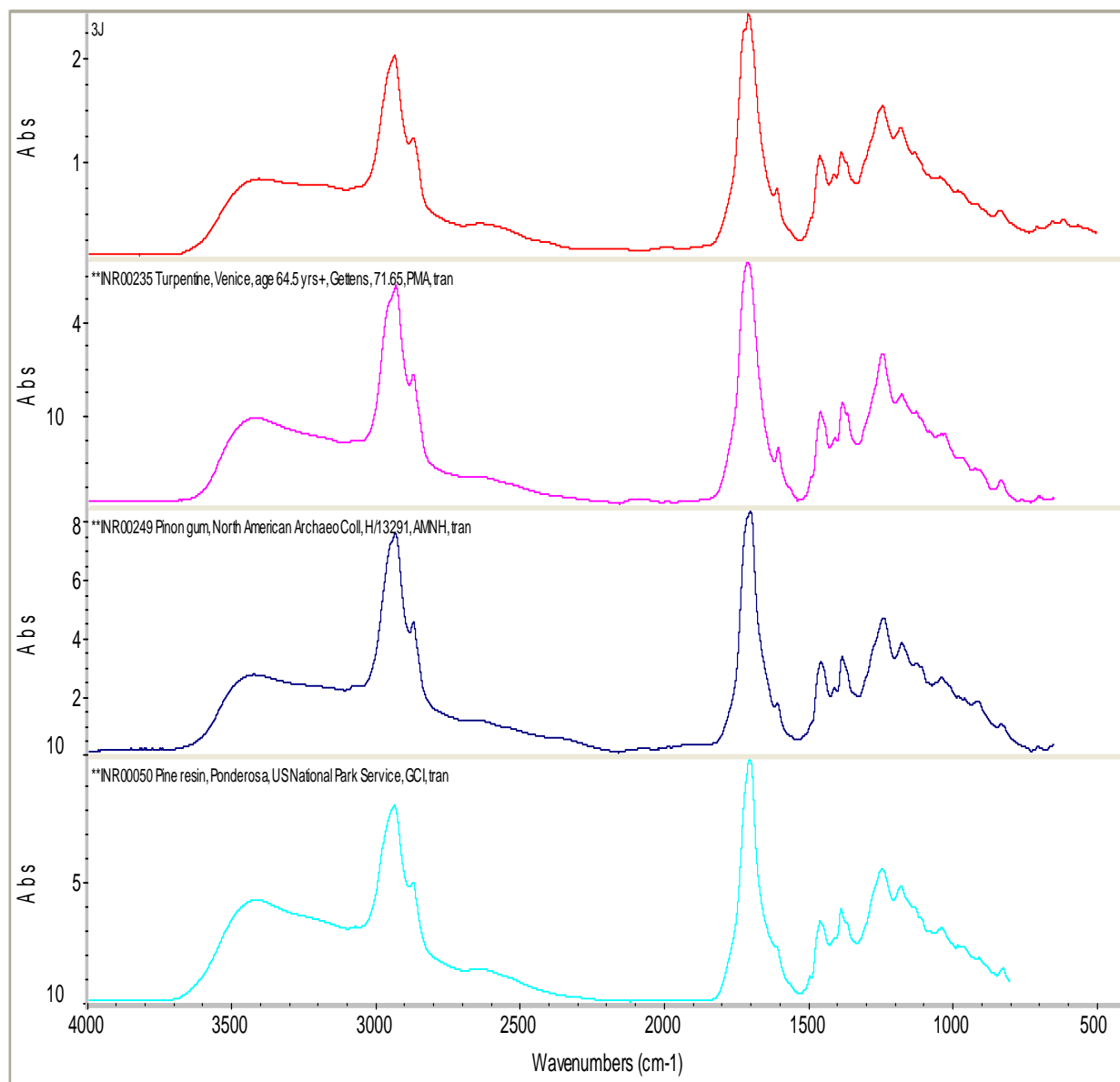
A zöld lüsztér átfestéséhez alkalmazott sárga és kék pigmentek keveréke

Korábbi javítás során felvitt bevonat

Az átfestések, javítások szabad szemmel részben láthatók, UV sugárzásban azonban pontosabban behatárolhatók voltak.

A korábbi javítás során felvitt bevonat az elvégzett FTIR vizsgálat eredménye szerint fenyőgyanta.

Az alsó, a 4. számú fal egyik eleméről vett minta spektruma, a felette lévőkhöz összehasonlítható fenyőgyanta minták spektrumai

A pigmentvizsgálatokat Dr. Galambos Éva restaurátorművész (MKE), az elektronsugaras mikrolemeanalízist Dr. Tóth Attila fizikus (MTA- MÜFI), a FTIR vizsgálatot Sándorné Kovács Judit műszeres analitikai mérnök (BSZKI) végezte.

A 4. számú fal egyik eleme a porréteg és a korábbi javítás során felvitt bevonat eltávolítása közben

*A 4. számú fal egyik eleme a porréteg és a korábbi javítás során felvitt bevonat eltávolítása közben
UV sugárzásban készült felvételen*

A 4. számú fal egyik eleme UV sugárzásban vizsgálva. A bal oldali szél korábbi javítás során fenyőfából készített pótlás, rekonstrukciós festéssel

A faanyag fertőtlenítése

A damaszkuszi szoba felmérése során rovarkártevőkre utaló nyomokat, ürülécsomókat, kihullott falisztet figyeltünk meg. Bár a 4-es számú fal restaurálása során aktív folyamatokra utaló jelek nem mutatkoztak, a festetlen felületeket Wolmanol Holzbau PBI oldószerbázisú fertőtlenítőszerrel kezeltük, megelőzés céljából. Ez azonban nem ad hosszútávú védelmet, így minthogy a berendezés restaurálása valószínűleg több évig tart majd, a kezelést a falburkolat összeállítása – kiállítása előtt szükséges lesz megismételni.

A felvált rétegek megkötése, felületi tisztítás, a korábbi javítás során felvitt bevonat eltávolítása

Az általunk restaurált fal összes elemét vastag por borította. A fára felhordott rétegek - elsősorban az ajami technikával készült díszítmények, valamint a keretezéssel körbefogott városképek rétegei felváltak, peregtek. A vörös lüszer szinte mindenhol, a zöld lüszer helyenként morzsálódott.

Faalapról felvált ajami technikával készült díszítmények és morzsálódó vörös lüszer

A városképek festékrétegének pergése

A felvált rétegek megkötése előtt az elemeket hátulról porszívóval, festett oldalukon ecsettel leporoltuk. A további, vízdíszítható felületi szennyeződések – ott ahol a pergés mértéke ez lehetővé tette desztillált vízzel nedvesített vattával távolítottuk el.

A felvált rétegek megkötése során a domború motívumok alá először lakkbenzint juttattunk, majd készen kapható, Kremer márkájú folyékony halenyv 1:1 arányban vízzel tovább hígított oldatát. Miután az enyvoldat a merev réteget felpuhította az a felületre visszanyomhatóvá vált. Sok esetben azonban ez nem volt elégséges, ezeken a területeken az enyv megkötése után szilikonpapíron keresztül vasalást alkalmaztunk. A pergő lüsztert halenyv felvitele nélkül alacsony hőmérsékletű vasalóval rögzítettük. Ugyanezt alkalmaztuk a városképek és a városképes elemek virágos kartusain felvált rétegeknél is. Ahol a korábbi javítás során ráfestettek az eredeti rétegekre, a rögzítést és a tisztítást felváltva végeztük.

A javítás során felvitt fenyőgyanta-bevonatot részben a diplomamunkaként restaurált egységhez hasonlóan etilacetáttal, részben az általunk végzett oldódási próbák eredménye alapján izo(propil-alkohol) és acetón 1:1 arányú keverékével oldottuk le a felületekről. Az ezek után szembetűnővé vált javító festések desztillált vízzel eltávolíthatók voltak.

Felület a bevonat eltávolítása után

Poros sáv

Leporolt, desztillált vízzel megtisztított rész

A bevonat eltávolítása után, elsősorban a kartusokba foglalt sík felületeken – városképek, virágmotívumok – jól láthatóan megmaradt barnás vékony réteget nem távolítottuk el, csak elvékonyítottuk, mivel a korábban restaurált elemnél is ez a döntés született. Ez a vízzel oldható réteg lehet a tárgy eredeti bevonata, vagy talán egy egészen korai rétegfelválás konzerválásának eredménye. Egykor talán színtelen volt, mára azonban megbarnult, felhordásának technikája - széles ecsetvonások – látható vált. Eltávolítása veszélyezteti az alatta lévő, vízre részben érzékeny festékrétegeket – különösen a barnás-narancsos színű kartusokban lévő területeken - mivel azokba beszívódott, szinte egybeépült. Hasonló jelenség a drezdai és a potsdami damaszkuszi szoba faburkolatán is megfigyelhető. Eredete további kutatást igényel.

Felületek a fenyőgyanta-bevonat oldószeres eltávolítása közben

A bevonat eltávolítása után a felületen maradt vékony barnás réteg a drezdai és a potsdami szoba faburkolatán

Ragasztás és a fa szerkezet kiegészítése, a kiegészítések alapozása, kittelés

Az elemek többségének széle berepedezett, lehasadt, kisebb nagyobb darabok elvesztek. Egyes elemeken nagyméretű nyitott rovarjáratok voltak. Az egymáshoz illesztett deszkák között a festékrétegen is hosszanti repedéseket okozva rések keletkeztek.

Repedések összehúzósa és ragasztása, szerkezeti megerősítés

Törésfelületekhez igazított nyárfa kiegészítések

A faanyag, a festett felületen megjelent lemezes hasadásait poli(vinil-acetát) alapú ragasztóval ragasztottuk meg, ugyanezt alkalmaztuk a hiányok nyárfából készült kiegészítéseinek felragasztásához. A fa kiegészítéseket enyvoldatos áthúzás után meleg enyves krétával alapoztuk. A kisebb fahiányokat falisztes kittel, a felületi hiányokat hármaskéverékes tömítőmasszával kitteltük ki. A szöghelyeket nem tömítettük.

Az ajami díszítések krétás kiegészítési, és krétalappal ellátott fakiegészítések

Az egyik elem széle fenyőből készül pótlás volt. A kiegészítést szélesebbre alakították ki a szükségesnél, rekonstrukciós festése, melyet alapozás nélkül közvetlenül a fára festettek, a festett felület feltárása után színben nagymértékben eltért az eredetitől.

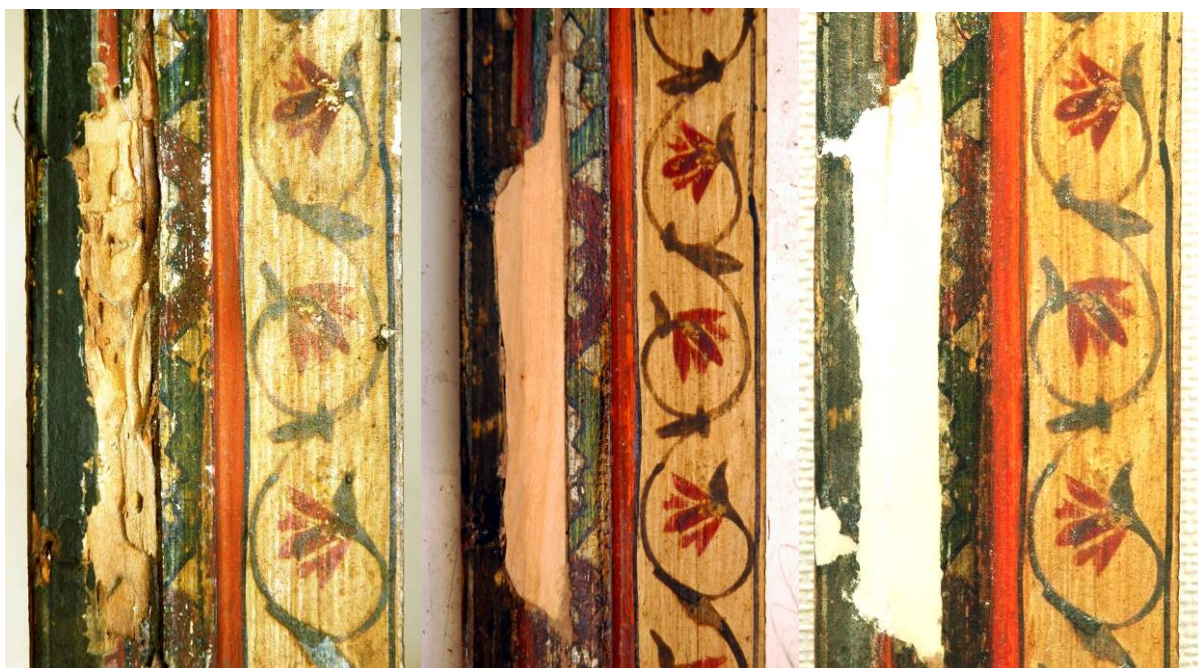
A pótlást megtartottuk, azonban szélességéből lecsiszoltunk, festését pedig részben oldószerral, részben mechanikusan eltávolítottuk. Az esztétikai helyreállítás során enyves krétás alapozás után megfelelő színű esztétikai rekonstrukciós festést kapott.

Az egyik városképes elem restaurálás előtt és a bevonat- és átfestés eltávolítása, valamint a faanyag kiegészítése és alapozása után

A nagyméretű rovarjáratok miatt hiányos részeket nyárfával kiegészítettük, amit meleg enyvoldatos bolognai krétával alapoztunk.

Rovarjárat kiegészítés előtt, fa kiegészítés, valamint alapozás után

A diplomamunkaként restaurált elem alapozása illetve a domború motívumok kiegészítése halenyves hideg krétával történt, ezért először mi is ezt alkalmaztuk. Munkánk során azonban ez túl keménynek bizonyult, ezért az ajami technikával készült motívumok hiányait fapálcikával felhordott, az alapozáshoz is használt, de sűrűbb meleg enyves krétával pótoltuk. Az így kialakított felületek további megmunkálása nem volt szükséges.

Az ajami technikájú motívumok meleg enyvoldattal készült pótlása

Esztétikai helyreállítás

A 4. számú fal elemeinek a korábbi bevonat és átfestések alól feltárt lüszterezett felülete igen kopott volt. Az egykori élénkpiros lüszter bemattult, a helyenként még áttetsző zöld lüszter barnászölddé vált, a kék smalte lüszter elszürkült. Retusálásukat a megöregedett felületekhez igazodva, visszafogottan végeztük, a korábban restaurált elemnél alkalmazott anyagokkal. Az ónozott felületek hiányait imitálva először kagylóezüsttel, majd a lüsztereket aranylakkal kevert megfelelő színű porfestékkel beilleszkedő módon retusáltuk. A virágcsokros kartusokon kevés festékhiány mutatkozott, ezek retusálásához akvarellfestéket használtunk. A városképek festésének hiányait nem pótoltuk, mivel nem ismert a többi hasonló elem hiányának mértéke. Az elemek festett oldalait Paraloid B67 10%-os, lakkbenzines oldatával vontuk be.

A 4. számú fal elemeinek festése igen különböző kopottsági állapotot mutatott. Hasonló eltérések lehetnek a falburkolat többi részén is, ezért a teljes berendezés restaurálásának befejezése után szükséges lesz a felületek retusálásának összehangolása.

Az egyik fülke belső keretének részlete a lüszter retusálása előtt

Az egyik fülke belső keretének részlete a lüszter retusálása után

Tárolási javaslat

A damaszkuszi szoba restaurált elemeit a kiállításig portól védve, pl. agro fátyolfóliával letakarva, és nem műanyag fóliába csomagolva kell tárolni.

Városképes és virágos elemek restaurálás után

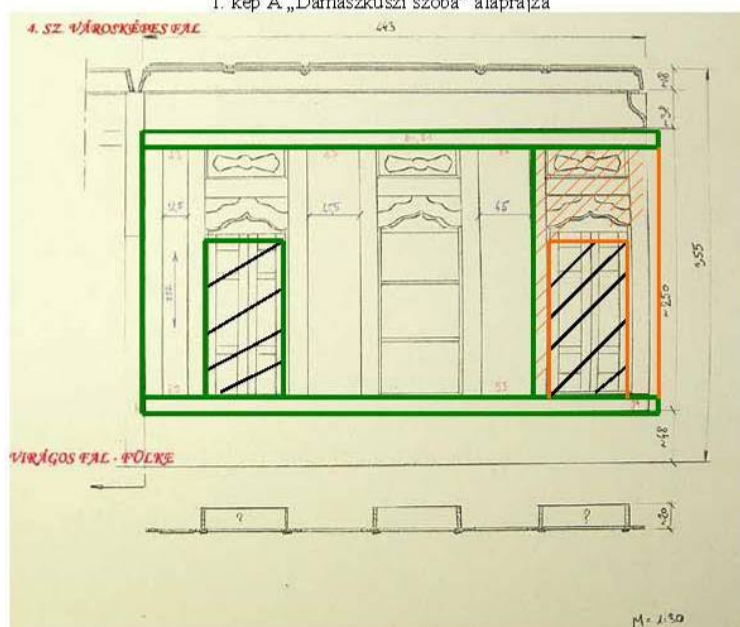

Fülkeelem és részlete restaurálás után

1. kép A „Damaszkuszi szoba” alaprajza

A 4. számú városképes fal
PÁLYÁZATI KERETBŐL RESTAURÁLÁSRA KERÜLT ELEMÉK

DIPLOMAMUNKAKÉNT RESTAURÁLT ELEM

2 DB AJTÓ, KÉSŐBB KERÜL RESTAURÁLÁSRA

A 4. számú városképes falburkolat (11,3 m²) elhelyezkedése a damaszkuszi szoba alaprajzán, valamint az eddig restaurált elemei

A dokumentáció szerzői jogvédelem alatt áll.

Budapest, 2011. január 17.

Kovács Petronella
Okl. bútorrestaurátor művész
Restaurátorkamarai száma: T4-207
Oklevél sz.: III-8005/07

Nagy Sándorné Fodor Mária
Okl. fa-bútorrestaurátor művész
Restaurátorkamarai száma: T4-243
Okl. száma: III-8007/06